

Отримано

Голова спеціалізованої
вченої ради

ДФ 26.133.059

д.п.н., проф. Петренко М.В.

18.04.2024 р

Голові разової спеціалізованої ради

ДФ 26.133.059

у Київському столичному університеті

імені Бориса Грінченка,

доктору педагогічних наук, професору,

професору кафедри соціальної педагогіки

та соціальної роботи Факультету психології,

соціальної роботи та спеціальної освіти

Жанні ПЕТРОЧКО

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента

СТЕПАНЕНКО Вікторії Іванівни

на дисертаційну роботу **МЕТЕЛЮК Анни Сергіївни**

«Соціальна профілактика ВІЛ засобами замісної підтримувальної терапії»,

подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 231 Соціальна робота, галузь знань 23 Соціальна робота

1. Актуальність дисертаційного дослідження

У Державній стратегії у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та вірусним гепатитам на період до 2030 року зазначено, що Україна залишається однією з країн, де продовжує зростати кількість нових випадків інфікування ВІЛ та смертей від СНІДу. Подолання епідемії ВІЛ-інфекції/СНІДу, надання якісних і доступних послуг профілактики, діагностики, лікування, догляду та підтримки, що базуються на правах та потребах людини і пацієнта, передбачено головною метою цієї Стратегії та більш детально конкретизовано в її завданнях. За даними Центру громадського здоров'я МОЗ України станом на 01.01.2024 р. у закладах охорони здоров'я під медичним наглядом перебувало 157 435 людей, які живуть з ВІЛ, а протягом 2023 р. виявлено й офіційно зареєстровано 11 658 випадків ВІЛ-інфекції. У структурі шляхів інфікування ВІЛ частка парентерального шляху

інфікування внаслідок ін'єкційного вживання наркотичних препаратів становить 25,0%. Замісна підтримувальна терапія (ЗПТ) визнана у світі як найбільш економічно ефективний метод лікування та профілактики ВІЛ/СНІД серед людей, які вживають ін'єкційні наркотики (ЛВІН). Зазначені дані підкреслюють актуальність обраної Анною Сергіївною Метелюк теми дисертаційного дослідження, яке мало на меті на основі аналізу теоретичних засад, вивчення українського та міжнародного досвіду визначити та експериментально перевірити умови ефективності соціальної профілактики ВІЛ засобами замісної підтримувальної терапії серед ЛВІН.

2. Наукова новизна результатів дисертації

Оцінка змісту дисертації дозволяє дійти висновку, що дослідження має незаперечну наукову новизну. Елементи наукової новизни сформульовані коректно, дослідження містить нові, одержані дисертанткою результати, сформульовані визначення. Особливо слід відзначити запропоновану авторкою систематизацію чинників ризику інфікування ВІЛ ЛВІН та ідентифікацію їхньої ролі у поширенні епідемії ВІЛ в Україні; розробку критеріїв соціальної профілактики ВІЛ засобами ЗПТ; визначення й обґрунтування умов ефективності соціальної профілактики ВІЛ засобами ЗПТ.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

Отримані в дисертаційній роботі результати мають важливе теоретичне і практичне значення для подальших досліджень. Авторкою визначено нові наукові ідеї щодо розуміння сутності соціальної профілактики ВІЛ серед ЛВІН; визначено можливості ЗПТ у соціальній профілактиці ВІЛ; критерії соціальної профілактики ВІЛ засобами ЗПТ (використано показники каскаду ВІЛ-послуг ЮНЕЙДС 95–95–95: рівень обізнаності ЛВІН щодо власного ВІЛ-статусу; частка ЛВІН, які стояли на диспансерному обліку в центрі СНІДу; частка ЛВІН, які отримували антиретровірусну терапію (АРТ) для лікування ВІЛ-інфекції; частка ЛВІН, які досягли невизначений рівень вірусного навантаження, тобто неспроможні передавати ВІЛ іншим); досліджено чинники, які сприяють, та ідентифіковано бар'єри, які заважають набору людей ЛВІН, у програму ЗПТ.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у впровадженні методики оцінювання ефективності профілактичного впливу програми ЗПТ серед ЛВІН, удосконаленні наявної моделі надання послуг із соціальної профілактики зазначеній категорії клієнтів, можливості використання результатів дослідження при подальшій розробці політик в сфері надання послуг соціальної профілактики ВІЛ для ЛВІН. Матеріали дисертації можуть бути використанні в діяльності фахівців із соціальної роботи, соціальних педагогів, практичних психологів і соціальних працівників державних та громадських організацій, спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; в процесі підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності «Соціальна робота» під час вивчення освітніх компонентів, якими передбачено розгляд питань щодо соціальної профілактики, соціальної роботи з уразливими групами населення, споживачами ін'єкційних наркотиків.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження

Наукова обґрунтованість та достовірність наукових положень, результатів і висновків дисертаційного дослідження обумовлені його актуальністю, раціональною та внутрішньо узгодженою структурою, використанням методів математичної статистики. Науково-термінологічний апарат є достатнім для розв'язання окреслених завдань дослідження. Дисертанткою чітко аргументовано вибір методів дослідження. Кожен розділ дисертації містить аргументовані, логічні висновки. Додатки до дисертаційної роботи, доповнюють уявлення про дизайн дослідження, застосовані в ньому методики.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Дисертаційна робота характеризується змістовністю, логічністю та структурованістю викладення матеріалу. Зміст розділів дисертації відповідає визначеним меті і завданням дослідження. Мета дослідження сформульована чітко. Визначені в дисертації наукові завдання здобувачка виконала на належному рівні. Вибір методів дослідження є доцільним та аргументованим. Послідовність

та логіка викладу тексту у розділах дисертації демонструє розуміння авторкою теоретичних положень та методології дослідження.

6. Апробація результатів дисертації

Аналіз публікацій Анни Сергіївни Метелюк за кількісними та якісними показниками засвідчив їх відповідність вимогам щодо висвітлення результатів дослідження на здобуття ступеня доктора філософії. Основні положення, висновки, результати дисертаційної роботи висвітлено в 11 наукових публікаціях – 2 одноосібні статті у періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, та 9 статей у співавторстві в періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus та Web of Science Core Collection; представлено в доповідях на 6 міжнародних практичних конференціях (2022–2023 рр.); обговорено на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, семінарах та щорічних звітних науково-практичних конференціях Київського університету імені Бориса Грінченка (2020–2024 роки);.

7. Структура та зміст дисертації

Дисертаційна робота за змістом, структурою та оформленням повністю відповідає вимогам, які висуваються МОН України до робіт такого типу; складається з анотацій, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (320 найменувань, з них 289 – іноземною мовою), додатків; містить 13 таблиць, 1 рисунок. Загальний обсяг дисертації становить 329 сторінок (основний текст – 193 сторінки). Логіка викладу матеріалу відповідає темі, об'єкту, предмету, меті дослідження, дозволяє висвітлити хід виконання його завдань.

У Вступі дисертанткою аргументовано вибір теми, актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, виявлено низку суперечностей, наголошено на потребі їх розв'язання, окреслено теоретико-методологічну основу дослідження, охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, представлено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі «Соціальна профілактика ВІЛ серед людей, які вживають ін'єкційні наркотики» Анною Метелюк проаналізовано епідеміологічну ситуацію з ВІЛ серед ЛВІН у світі та в Україні, охарактеризовано основні моделі епідеміологічного поширення ВІЛ-інфекції, ідентифіковані на глобальному рівні, виділено ключові групи щодо інфікування ВІЛ в Україні; визначено чинники ризику інфікування ВІЛ серед ЛВІН, їхню роль в поширенні епідемії ВІЛ в Україні; розкрито теоретичні засади та проаналізовано досвід соціальної профілактики ВІЛ серед ЛВІН в Україні та світі, зокрема визначено сутність, зміст, стратегії, моделі та програми соціальної профілактики ВІЛ серед ЛВІН.

У другому розділі «Зміст та умови ефективності замісної підтримувальної терапії як засобу соціальної профілактики ВІЛ серед людей, які вживають ін'єкційні наркотики» авторкою представлено українські та зарубіжні підходи щодо застосування ЗПТ з метою соціальної профілактики ВІЛ серед ЛВІН; надано визначення поняттям «соціальна профілактика ВІЛ засобами ЗПТ», «засоби ЗПТ», «умови ефективності ЗПТ» тощо, розкрито сутність міжсекторального підходу до надання послуг ЗПТ, ролі членів мультидисциплінарної команди, основні завдання та принципи соціального супроводу в програмі ЗПТ, види та зміст соціальних послуг для ЛВІН в рамках програми ЗПТ та соціальні послуги, що наразі доступні ЛВІН, які перебувають в програмі ЗПТ; обґрунтовано умови та критерії ефективності щодо застосування ЗПТ в соціальній профілактиці ВІЛ серед ЛВІН, можливості ЗПТ в контексті проблеми соціальної профілактики ВІЛ.

У третьому розділі «Аналіз результатів дослідження соціальної профілактики ВІЛ засобами замісної підтримувальної терапії серед людей, які споживають наркотики ін'єкційно, в Україні» дисертанткою представлено методологію та організацію дослідження, визначено емпіричні індикатори профілактичного впливу ЗПТ серед ЛВІН, представлено дизайн та інструменти дослідження, обґрунтовано доцільність їх вибору, особливості формування вибірки; охарактеризовано категорії респондентів, обов'язки учасників дослідницької команди; надано інформацію щодо сайтів ЗПТ у містах проведення дослідження; проаналізовано кількісні та якісні дані, отримані під час

дослідження соціальної профілактики ВІЛ засобами ЗПТ серед ЛВІН в Україні; експериментально перевірено умови ефективності соціальної профілактики ВІЛ засобами замісної підтримувальної терапії.

Висновки висвітлюють результати дослідження у повній мірі, відповідають його меті і завданням, є ґрунтовними та структурованими.

8. Дотримання академічної доброчесності

У ході аналізу дисертаційної роботи та публікацій авторки, у яких висвітлено основні наукові результати дослідження, порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Метелюк Анни Сергіївни є самостійною оригінальною працею, відповідає вимогам, які висуваються МОН України до оформлення дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

9. Дискусійні положення та зауваження

У цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Анни Сергіївни Метелюк, наукове і практичне значення здобутих дисертанткою результатів, звернемо увагу на деякі не до кінця з'ясовані, на наш погляд, моменти, які потребують уточнення, додаткової аргументації та мають дискусійний характер:

1. На с. 42 дисертантка серед осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах та мають підвищений ризик інфікування ВІЛ, виокремлює категорії осіб, які «перебувають у в'язницях», «звільняються з в'язниці». Замість терміну «в'язниця» більш коректним є вживання терміну «установа виконання покарань» (відповідно до ст. 11 Кримінально-виконавчого кодексу України).

2. У п.1.1 першого розділу авторка питанню стигми (с. 44–50) приділяє значно більше уваги порівняно з іншими чинниками, які також, як і стигма, можуть сприяти поширенню епідемії ВІЛ серед ЛВІН. Із тексту дисертації незрозуміло, чому саме стигмі приділено стільки уваги, а інші чинники розглянуті стисло.

3. У дисертаційній роботі авторка зазначає нормативно-правові акти, якими регламентується робота з ЛВІН – пацієнтами програми ЗПТ, однак деякі із перелічених дисертанткою наказів наразі втратили чинність, що потребує обґрунтування їх використання: Наказ Мінсім'ямолодьспорт України, Мінпраці

України, МОЗ України від 13.09.2010 р. № 3123/2,75/770 «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг представникам груп ризику» (втрата чинності: 07.10.2016 р.); Наказ МОЗ України від 19.08.2008 №476 «Про затвердження стандарту лікування ВІЛ-позитивних людей, які є споживачами ін'єкційних наркотиків» (втрата чинності від 09.11.2020 р.); Наказ МОЗ України від 10.11.2008 р. №645 «Про затвердження методичних рекомендацій «Замісна підтримувальна терапія в лікуванні із синдромом залежності від опіоїдів» (втрата чинності від 28.02.2020 р.), Наказ МОЗ України від 21.01.2010 р. №11 «Про затвердження Порядку обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів у закладах охорони здоров'я України» (втрата чинності від 22.09.2015).

4. У п. 2.2 другого розділу дисертанткою доволі вдало здійснено опис ролі кожного з фахівців мультидисциплінарної команди в процесі проведення ЗПТ. Візуалізація відповідного матеріалу у вигляді рисунка (схеми, організаційної діаграми тощо) забезпечила б акцентуацію уваги на цьому аспекті дисертаційної роботи та зручність його сприйняття.

5. На с. 110–114 авторкою представлено методи індивідуальної і групової роботи з ЛВІН у межах програми ЗПТ. Робота значно б виграла, якби зазначені методи були розкриті більш детально.

6. Дисертаційне дослідження містить цінний теоретичний і практичний матеріал, на основі якого можна було б сформулювати певні рекомендації щодо особливостей роботи соціальних працівників з ЛВІН в контексті проблеми соціальної профілактики ВІЛ засобами ЗПТ.

Висловлені дискусійні положення не впливають на позитивну оцінку актуальності теми дослідження, новизни, обґрунтованості та достовірності отриманих авторкою результатів, їх значущості для науки і практики.

40. Загальний висновок і оцінка дисертації

Аналіз тексту дисертації МЕТЕЛЮК Анни Сергіївни «Соціальна профілактика ВІЛ засобами замісної підтримувальної терапії» та опублікованих наукових праць дозволяє дійти висновку про завершеність і самостійність

виконаного авторкою дослідження, результати якого за своїм змістом, рівнем новизни, теоретичним і практичним значенням відповідають обраній спеціальності.

Дисертаційне дослідження МЕТЕЛЮК Анни Сергіївни «Соціальна профілактика ВІЛ засобами замісної підтримувальної терапії» відповідає вимогам наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р., № 44 (зі змінами), а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 231 Соціальна робота, галузь знань 23 Соціальна робота.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи

та педагогіки вищої школи

Волинського національного

університету імені Лесі Українки

Вікторія СТЕПАНЕНКО

